

A művész sorsa

Száz esztendeje született Szervátiusz Jenő

Önéletrajz

Kolozsvárt születtem 1903. július 4-én. Apám, Károly 1 éves koromban meghalt, anyám varrásból nevelt engem és két testvéremet. Négy elemi és négy középiskolát végeztem, majd nagybátyám gyárába állítam be munkásnak. Később kocsigyártó és kerekes inasnak. 17 éves koromban már segédként dolgoztam kerekes és asztalos műhelyekben.

Később, 22 éves koromban visszakérültem nagybátyámhoz, ekkor jöttem rá művészi képességeimre. Pénzt gyűjtöttem és 1925-ben saját költségemen Párizsba mentem. Itt nap-pal bútorfaragást tanultam a város faragó műhelyeiben – ebből éltem – és esténként a város által létesített esti tanfolyamon a szobrászattal ismerkedtem. Szabadidőmben kiállításokat, múzeumokat látogattam, s a nagy munkanélküliség közben egy barátom műtermében dolgozva és tanulva töltöttem az időmet. 1927-ben anyám betegsége miatt hazajöttem s beiratkoztam a kolozsvári Belle Arte intézetbe¹ mint rendkívüli hallgató. Közben faragással tartottam fénn magam.

1929 tavaszán kiállítottam a bukaresti Salon Oficial²-ban két faszobromat s a *Barátom* című szobrommal megnyertem a 10000 lejese Simu-díjat. Megnősültem, majd tanulmányaimat felbeszakítva otthagytam az iskolát. Dolgoztam s igyekeztem egyéni és csoportos kiállításokon részt venni.

Második jelentős szereplésem az 1930-as erdélyi magyar-román-szász kollektív kiállítás, melyen már öt szoborral szerepltem.

1933-ban Szolnay Sándor festőművésszel iskolát létesítettünk a Brassai utcai „Minerva” nyomda épületében. Közben egyéni és közös kiállítások sorozata következett. Laktam Nagybányán, Gyergyószentmiklóson, Csikménaságon, Csiksomlyón. Sokat vándoroltam Erdély falvaiban és városaiban, közelebbkerülve az élethez. Első népi témájú szobromat, a *Lukreciát* 1930-ban faragtam.

1940–1943 között Csiksomlyón tanítottam az ottani Kalot népfőiskolán népi faragást.

1944 őszén katonának hívtak be. 1946. május 7-én kerültem haza fogságból, újra bekapcsolódva Kolozsvár és az ország művészeti életébe.

1948-ban Kolozsvár városa a művész-szakszervezettel együtt művészeti iskolát létesített, ahol szobrászatot tanítottam. Itteni tanítványaim lettek első növendékei a későbbi Művészeti Intézetnek³. 1949 óta itt voltam alkalmazva éveken keresztül mint technikus, jelenleg tanársegédje vagyok az Intézetnek.

Külföldön jártam Franciaországban 1925–1927 között, Olaszországban 1942-ben tanulmányúton a Kalota-népfőiskola növendékeivel, Dániában és Németországban 1945–46-ban hadifogságban. Szobraim romániai, magyarországi és trieszti múzeumokban találhatóak. Minden anyagot szeretek és kipróbálok. Faszobraimat 1936-ban kezdtem színezní, ezt az utamat folytatom mai színes domborműveimben és balladáimban.

Kolozsvár, 1961. március

Szervátiusz Jenő
szobrászművész

¹ Az 1925-ben alakult, első kolozsvári művészeti főiskola.

² Az évenként megrendezett országos Hivatalos Tárlat.

³ 1948-ban önálló felsőfokú magyar Művészeti Intézet létesült, de csakhamar összevonták a románnyelvű intézettel; ez a „Jon Andreescu” Képzőművészeti és Iparművészeti Főiskola máig akadémiai rangú intézményként működik

Eddig tart az a soha nem publikált, saját fogalmazású önéletrajz, amelyet a kolozsvári Művészeti Múzeum által 1961-ben rendezett első, nagy gyűjteményes tárlatának a katalógusszerkesztői számára készített, de hát abban az időben semmiféle katalógusban sem jelenhetett meg magyar nyelvű szöveg. A 100 szoborművet felsorakoztató kiállítás erdélyi és fővárosi, azaz bukaresti diadalmenete nyomán tűntették ki 1964-ben az Érdemes Művész címmel; de a főiskoláról a megalázó tanársegédi rangban vonult nyugdíjba 1965-ben.

Önemésztő munkában telt életének krónikájához legfennebb még annyit kell hozzátennünk, hogy 1976-tól szívritmus-szabályozóval élt, az 1978-ban Pápán – 1977-ben Magyarországra áttelepedett fiával együtt – faragott *Jókai-emlékmű* felavatása után már nem tért vissza Romániába; 1983. szeptember 15-én Budapesten hunyt el s a Farkasréti temetőben nyugszik. 2003-ban Apa és Fiú, Szervátiusz Jenő és Szervátiusz Tibor a Magyar Örökség Díjban részesült.

Művészete nem tagolható be a huszadik század egyetlen stílusirányzatába sem. Egyetlenbe semmiképpen.

Akárcsak a másik nagy kortárs, az angol Henry Moore szobrása.

Mert mind a ketten nem elődeiket, hanem a Természetet választották Mesterüknek: Moore a tengerparti kövek, kavicsok, Szervátiusz az erdei és kerti fák formáiból merítve sugallatot.

A lényegesen szerencsésebb körülmények között felnőtt és alkotó Moore hatalmasra felnagyított térplasztikákkal bontotta ki az Ismeretlen Erők üzenetét; Szervátiusznak egyetlen egyszer adatott meg legyőzni a két Trianont követő kisebbségi sors szegénységét: a farkaslaki Tamási Áron-emlékműben, amelyet liborral együtt faragott (akárcsak később, a „fekete kő” párja, a már említett pápai „fehér kő” esetében).

1976-ban napvilágot látott Szervátiusz-monográfiám előkészítése során sokat beszélgettünk, de különös módon, egy régebbi beszélgetésünk szövege, amelyet a farkaslaki kő felavatását követően jegyeztem le, sohasem került a nyilvánosság elé. Most ebből idézek, hiszen az Ó hangját hallom:

„Már a temetés másnapján elhatározták, hogy szoboremléket állítanak a sírnál Tamási Áronnak, s hogy én készíteném el, aki együtt nőttem fel Vele s talán világaink is rokonok... Még akkor, 1966-ban kimentem Kápolnásfalva fölé, a Hargita aljába, s kiválasztottam a követ, amelynek a kitermelése 1800 leibe került volna. Pénze azonban akkor még senkinek sem volt hozzá. Maradt minden annyiban... 1969-ben újra üzentek, hogy van egy másik kő. A Szent Anna tó martjáról hoztak le egy szép, de morzsálékony követ (az egyik ember, aki kibányászta s megtudta kinek kell, mondta is hogy ő már dolgozott Szervátiusz Jenővel, a csikménasági Kő /Hősök emlékműve, 1939 – B.Z./ faragásán...) Nem bírta volna az idő ostromát. 1970-ben indultunk újra a kő keresésére, s ugyancsak Kápolnásfalva fölött, az Ivónál, Zsigmond-telkén, a madarasi Hargitára vezető út kanyarulatánál találtunk rá, az úgynevezett »tizenhét falu határán«... Két traktorral húzták fel a vízmosásból, s a traktorok kukkra ágaskodtak, mint a lovak, a nagy terütről... Május vége volt, 1971, s amikor a farkaslaki templom mögött végre földre állítottuk újra, reszkettem a gyönyörűségtől... Június 14-én kezdtük meg a faragását.

– Miféle kő ez? Így dobta ki magából a vulkán?

A geológusok szerint egy andezit-fajta, amelynek sok változata fordul elő a Hargita gerincében. Magam is faragtam már belőle szürkést, lilást, kékeset, de mind egyforma abban, hogy acélkemény. Negyven darab új vésőt csináltattam hozzá, s egy hét alatt valamennyi becsorbult... Vidia acélhegygel ellátott kalapácvésőkkel boldogultunk végül.

– Személyesen is találkoztál Tamásival?

Többször is, legutóbb a Sétatéren, Kolozsvárott... Együtt nőttünk fel, mi művészek is, az erdélyi irodalommal, Tamásival, Kovács Katona Jenővel, Dsidával, Reményikkel, Kovács Józseffel, Nyíróvel, Szabédivel, Asztalos Istvánnal, Horváth Istvánnal együtt kerestük a helyünket... Karácsony Benő velem beszélte meg regénye szobrászhősét... Ahogy Nagy Imre minden jelentős íróársát megrajzolta, valami hasonlót szerettem volna magam is, de az állandó barangolás végül egészen másfajta művészi feladatok felé térített...

– *Ti egymástól függetlenül, ugyanazokat az emberi és szellemi tájakat jártátok be fiatalon, az a bizonyos népi expresszionizmus mindkettőtök művészetében nemcsak stílusról, hanem legalább annyira eszmei erőre és érvényre is emelkedett, csakhogy Téged talán inkább a drámai, Tamásit meg a tragikomikus és misztikus mondanivaló foglalkoztatta?*

*Szervátiusz Jenő 1983 márciusában, Budapesten a Vigadóban rendezett kiállításán
(Szabó T. Ádám felvétele)*

Szervátiusz Jenő: Illés Anna, 1957

Még itt, faragás közben is találkoztam az Ő hőseivel, időnként megállt a kő előtt egy-egy ember, nem is farkaslakai, hanem a környékből, elmenőben, s ahogy kivettek egy-egy már elkészült részletet a szobron, továbbfűzték a mesét a saját történetükkel, s akár kezdek volna előlről...

- Tulajdonképpen összegezés...

...összegezése a vágynak, hogy mindig szerettem volna egy ilyen szép követ megfaragni, de nem volt kinek s nem volt miért... Ezért is képzeltem el először körszobornak, egy ülő székelnyt akartam a sírhoz fejtől helyezni, s ezt körbevetni a kökerítéssel, székelnykapu-bejáráttal, s az egész sírt kőlapokkal fedni, de a falu ragaszkodott a földhöz, így csak a szélét rakattuk ki a tusházi termelőszövetkezet kőfaragó embereivel... Az öreg, ülő székelny annak a népnek a jelképe lett volna, amelyből indult, akitől merített s akihez végül testileg is visszatért...

- Ez tehát első monumentális megbízásod? De hiszen jóvőre hetvenéves leszel...

Az a fontos, hogy nem csupán síremlék lett, hanem emlékmű, térszobor. Gyönyörű izgalom volt... Láthattad, nem emeltük túl magasra, hogy ne verje szét maga körül a teret...

- De az »európai tett« volt, hogy ezt a hatalmas vaskövet szabadkézzel faragták domborművé...

...akárcsak a legregibb időkben, s úgy is képzeltem el, mint valami új-hettita kapubálványt, ezért díszítettem tele az egész felületet, s nem mélyen, mindössze egy-másfél centiméteres vájtú körvonallakkal, hogy a fény-árnyék ne roncsolja szét...

Hatalmas életműve szerte szétszóródott a Kárpát-medencében és a világban.

Behelyezte az ablakokat és az ajtókat a falakba.

De még nem biztos: lakik-e majd a házban valaki? Ki lakik majd a házban?

Ez a művész sorsa.

Ne sajnáld emiatt a művészt. Ezért él: hogy otthon próbáljon teremteni számodra. Nem biztos, hogy beköltözik. Akkor viszont a művész (lelke) sem költözik be, ott áll a ház a hegytetőn, elhagyottan, lakat alatt, készen és mégis befejezetlenül, csodálatos rálátással a Világra, a Napkeltére, nehogy elaludjuk a teremtés óráit, az utat minden pillanatban felporozzák a tudatlanok (a tudat nélküliek), megszokták, ugyanígy porozzák fel valahol az utat a Festő háza, a Grafikus háza, az Építész háza, a Szőnyegszövő művész háza előtt is, miért éppen a Szobrász háza előtt lenne öntözött gyep, amelyet naponta háromszor megöntöznek?, de ezek a házak, amelyeket sohasem vakolnak be, és sohasem festenek ki, mert kőből és gerendából épültek, ezek a házak sem porfelhőben, sem derékig érő gazban nem süllyednek el, legfenntebb a Világra és a Napkeltére való rálátás szögét kell megváltoztatni, majd a másik ház ablakaiból, amelyet egy másik szobrász emelt, s amelybe, meglehet ugyancsak nem akarsz beköltözni és természetesen akkor a művész sem költözik be, mert ez a művész sorsa: addig építeni új házat a látásnak és a gondolatnak, amíg egyáltalán gondolkozunk és látunk; aztán, amikor majd eldobtuk magunktól a gondolkodás és a látás kínját, majd akkor felpattannak a zárok, lakatok, lekaszálják a burjánt, kiaszfalozzák az utat, kifestik a falakat, kitépik a gerendák és kövek közül a szobrokat, a szobrok jární kezdenek, visszatérnek Csikmenaságra, Emré bá' magához szorítja a bárányt, megfeketedik a villámsújotta lány, a farkaslaki kövön felragyognak a csillagok, a Nap, a Hold, megszólal a furulya, s Abel leszáll, s elindul újra a rengetegbe; tehát az álom visszazuhantak a maguk gyarló, cífra, tapintható köntösébe, és a nyelv, amire a házak építői megtanítottak, kihull az emlékezetből és senki sem érti majd a másik szavát.

Ó, műnyire érezte ezt a veszélyt Szervátiusz Jenő! Éppen ezért oly gondosan építette házat, hogy minden rönköt és minden követ saját kezűleg faragott ki; csak öreg favágók és kőfaragó mesterek keze reszket úgy, ahogy az övé reszketett már évtizedekkel halála előtt, hiszen több mint ezer szoborban viaskodott a porfelhővel és a derékig érő bogáncssal, s utolsó éveiben úgy hullottak a környei, mintha szobrai megelevenedésében, pusztulásában kellett volna részt vennie.

Költözzünk elmengető nagy művészeink házaiba, mert a szépen, okosan, gyönyörűen behelyezett ajtók és ablakok megvakulnak nélkülünk, szoktassátok szemeteket a rálátáshoz a Világra és a Napkeltére, nehogy lekéssük az élet és a teremtés óráit, amikor még a forgács és a szilánk is fényesebb, a vésző és a kalapács is könnyebb, s már egy bizakodó vagy biztató szó is fölér egy műalkotással.

Szervátiusz Jenő mindig a legkeményebb fákat és köveket választotta. A művészt mindig a legkeményebb fák és kövek választják. Példamutató ez a pokolramenő, méltóságteljes játék.

Banner Zoltán